

Opis sintaktičke uloge instrumentala u suvremenim hrvatskim gramatikama

Kurhelec, Mario

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:977951>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Hrvatski jezik i književnost i mađarski jezik i književnost

Mario Kurhelec

**Opis sintaktičke uloge instrumentala u suvremenih hrvatskim
gramatikama**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2016. godina

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost i mađarski jezik i književnost

Mario Kurhelec

**Opis sintaktičke uloge instrumentalala u suvremenih hrvatskim
gramatika**

Završni rad

Humanističko područje, filologija, jezikoslovlje

Mentor: prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2016. godina

Sadržaj:

Sažetak.....	2
Uvod.....	3
Opće postavke o sintaktičkoj ulozi instrumentala.....	4
Instrumental kao predikat.....	4
Instrumental kao objekt.....	6
Instrumental kao priložna oznaka.....	9
Instrumental kao atribut.....	14
Zaključak.....	16
Literatura.....	17

Sažetak

Ovaj se rad temelji na opisu sintaktičke uloge instrumentala. Instrumental može imati sve uloge u rečenici, osim naravno subjekta, jer je isključivo nominativ njegov padež. S obzirom na to da instrumental može biti i prijedložni izraz, instrumental se može opisati i s obzirom na to je li prijedložni ili besprijedložni. Instrumental tako može biti glavni i temeljni rečni dio, predikat, i to u pravilu dio imenskog predikata kod sponskih glagola. Nadalje, uloga neizravnog objekta dodijeljena je instrumentalu onda kada se nalazi uz glagole koji zahtijevaju objekt u instrumentalu. Instrumental može biti i priložna oznaka, te kao takva može biti različitih značenja. Posljednji padež hrvatskog jezika može biti i atribut.

ključne riječi: instrumental, sintaktička uloga, rečenica, predikat, objekt, priložna oznaka, atribut

Uvod

Ovaj rad potanko prikazuje sintaktičku ulogu instrumentala u suvremenim gramatikama hrvatskog jezika i to gramatikama koje su nastale u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. U radu će se govoriti o opisima sintaktičke uloge instrumentala u gramatikama suvremenog hrvatskog jezika: *Sintaksa hrvatskog književnog jezika* iz 2002. Radoslava Katičića, *Hrvatska gramatika* filološkog instituta iz 2005. (nadalje u radu: Institutova gramatika), *Gramatika hrvatskog jezika* iz 2009. Stjepka Težaka i Stjepana Babića, *Praktična hrvatska gramatika* Dragutina Raguža iz 1997. te *Gramatika hrvatskog jezika* Josipa Silića i Ive Pranjkovića iz 2007.¹ Glavni cilj ovog rada je navesti i opisati sintaktičku ulogu instrumentala pa ću opisati sintaktičku ulogu instrumentala kronološki kako to navode gramatike te ću navesti posebnosti instrumentala u opisima nekih gramatika.

¹ Vidi Ham, 2006.: 244.

Opće postavke o sintaktičkoj ulozi instrumentala

Instrumental se može naći u svim sintaktičkim ulogama osim u jednoj, subjektnoj. Posljednji padež hrvatskog jezika ima raznoliku službu u rečenici, onovna uloga mu je priložna oznaka sredstva i društva. Osim priložne oznake sredstva i društva instrumental ima ulogu daljeg objekta kao i priložne oznake mjesta, vremena, načina, nesročnog atributa, a može imati ulogu imenskog dijela predikata.

Instrumental kao predikat (samo besprijedložni)

Sve suvremene gramatike hrvatskog jezika kažu da instrumental može biti dijelom imenskog predikata i uz sponke i polusponske glagole.

Katičić navodi da predikatno ime može biti u instrumentalu. „Po tome se i poznaje ime koje je dio predikata što osim u nominativu, glavnom padežu predikata, dolazi i u instrumentalu, drugom njegovom padežu pa se jedan može zamijeniti drugim:“ (Katičić, 2002.: 46.)

Ivan bijaše nekad *vojvodom*.

Bijaše *profesorom* u Osijeku.

To je bilo *uzrokom* njihova poraza na današnjoj utakmici.

No neki glagoli nemaju kao predikati puno značenje nego ga dobivaju tako što se proširuju drugim izrazima. Ti se izrazi zovu proširci, a oni su imenske riječi u nominativu, instrumentalu i akuzativu te prijedložni izrazi.²

Zatim Katičić navodi primjere s predikatnim imenom u instrumentalu:

Situacija postade još *neugodnijom*.

Meni se ukazuje *milostivom*.

No tek u Zadru postao je Preradović hrvatskim *pjesnikom*.³

Kada neki prijelazni polusponski glagoli dobiju objekt u akuzativu, zahtijevaju da se predikati prošire proširkom u instrumentalu ili u suprotnom glagol neće moći imati objekt.

Katičić kao takve glagole navodi smatrati, držati, nalaziti, osjećati, vidjeti, znati, shvaćati, uzimati, tretirati i druge prijelazne glagole slična značenja.⁴

Umjesto proširka u instrumentalu ti glagoli i glagoli poput zvati, nazvati, predstaviti, priznati i sl. mogu dobiti i prijedložni izraz s kao i za kao proširke.⁵

² Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 48.

³ Isto.

⁴ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 107.

Ti si me nekad *prijateljem* zvao.

Nju su prikazali *poštenom*.

On nas čini *moćnima*.

Institutova gramatika također kaže da imenica kao predikatno ime može stajati i u instrumentalu, ali daju napomenu da instrumental imenice u predikatu može stajati uz sponu u prošlom vremenu, a uz sponu u sadašnjem i budućem može stajati samo s naglašenim oblicima pomoćnih glagola ili ako je predikat proširen priložnom oznakom.⁶

Tako može biti: Ja jesam *nogometašem* i Ja hoću biti *nogometašem*
ili Odsada sam ja *nogometašem* i Odsada ću ja biti *nogometašem*
ali su rečenice Ja sam *nogometašem* i Ja ću biti *nogometašem* stilski obilježene.

Što se tiče predikatnog proširka ta gramatika ne donosi ništa novo u odnosu na Katičićevu gramatiku pa tako ostaje u okvirima prethodno opisane gramatike.⁷

Težak i Babić su kao i sve pa tako i imenski predikat opisali jako kratko te daju definiciju imenskog predikata i navode da se u imenskom predikatu pojavljuju glagoli koji zahtijevaju dopunu u nominativu ili instrumentalu s primjerima glagola.⁸

Dragutin Raguž u svojoj gramatici spominje na jednom mjestu instrumental kao dio imenskog predikata i to u nabranju značenja instrumentala bez prijedloga uz napomenu da je to vrlo rijetko i osobito izražajno nego kad je imenski predikat u nominativu.⁹

U Silić-Pranjakovićevoj gramatici piše da sponski predikat čini neki od oblika sponskih glagola biti i imenski dio koji je nositelj leksičkog značenja.¹⁰

U rijetkim slučajevima (i to kad je sponski glagol u prošlom vremenu) imenski dio ima oblik instrumentala, npr.

Luka bijaše *liječnikom*.

⁵ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 108.

⁶ Vidi Eugenija Barić i autori, 1979., 1990., 1995., 1997., 2003., 2005.: 402.

⁷ Vidi Eugenija Barić i autori, 1979., 1990., 1995., 1997., 2003., 2005.: 403., 404., 436.

⁸ Vidi Težak-Babić, 1992., 1992., 1994., 1995., 1996., 2000., 2003., 2004., 2005.: 230.

⁹ Vidi Raguž, 1997.: 153.

¹⁰ Vidi Silić-Pranjaković, 2005., 2007.: 290.

„Instrumental se katkada susreće i uz druge oblike kopulativnog glagola, npr. uz oblike prezenta ili futura, ali je uz njih obilježen, npr. Ivan će biti *zastupnikom* u Saboru.“ (Silić-Pranjković, 2007.: 290.)

Također navode da imenski dio u instrumentalu ide i uz polusponske glagole i to među neprijelazne polusponske glagole poput postati, ostati, izgledati, ispadati, praviti se, činiti se, zvati se i dr.

Imenski dio predikata s prijelaznim polusponskim glagolima dolazi u instrumentalu, a u te polusponske glagole se ubrajaju glagoli tipa smatrati, držati, prozvati, imenovati, proglasiti, prikazati i sl.¹¹

Nju su prikazali *poštenom*.

Ovo mjesto ćete učiniti *nesigurnim*.

Imenski i glagolski predikatni proširak se razlikuju s obzirom na to je li dio koji se proširuje imenski ili glagolski.

U gramatici se spominje da rjeđe imenski predikatni proširak ima oblik imenice i da ta imenica može biti u instrumentalu, ali kao i sve opisane gramatike kažu da je takva uporaba instrumentala u hrvatskom standardnom jeziku obilježena.¹²

Instrumental kao objekt

a) besprijedložni objekt

Katičić navodi da neizravnom objektu u instrumentalu mjesto otvaraju glagoli poput počinjati (se), prestati, završavati (se), nastaviti.

Počela je *pranjem* prozora.

Prestade *plakanjem*.

U tim primjerima instrumentalni izraz je objekt samo ako se njima izriče ono što se počinje ili završava, prestaje ili se nastavlja. Ako instrumental opisuje kako se to događa i time izriče okolnosti vršenja glagolske radnje, onda je instrumentalni izraz priložna oznaka, a ne objekt.¹³

Zatim napominje da kad su glagoli početi i prestati prijelazni i kad je predmet izrečen u akuzativu, instrumental što često stoji uz njih uvijek je priložna oznaka:¹⁴

¹¹ Vidi Silić-Pranjković, 2005., 2007.: 291.

¹² Vidi Silić-Pranjković, 2005., 2007.: 292.

¹³ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 121.

Utakmicu započinju *himnom*.

Završio je borbu *nokautom*.

„Isto je tako kad se u rečenici ne izriče osoba koja nečim ili nešto započinje odnosno završava pa se predmet počinjanja odnosno završavanja izriče kao subjekt.“ (Katičić, 2002.: 121.)

Misa započinje *pjesmom*.

Roman završava *pogovorom*.

Neizravnom objektu u instrumentalu otvaraju mjesto neprijelazni i povratni glagoli koji znače nekakvu zaokupljenost, igru, vladanje, zapovijedanje, upravljanje, trgovanje, razna raspoloženja, koji izriču društvo.¹⁵

Takvi glagoli jesu: baviti se, pozabaviti se, zabaviti se, zanimati se, igrati se, loptati se, vladati, zapovijedati, zavladatai, raspolagati, rukovoditi, trgovati, poslovati, zanositi se, naslađivati se, oduševiti se, zabavljati se, oženiti se, okružiti se.

Strah je zavladao *zemljom*.

Ne zna baratati svojom *štednjom*.

Nožem je lakše rukovati nego *sjekirom*.

Trgovao je *oružjem*.

Ivan *glavom* klima.

Već je maknula *nogom*.

Dodaje još da objekt u instrumentalu imaju glagoli koji znače miris, ponos, glagoli grožnje te glagoli obrasti, zarasti, žuriti se, otezati, zatezati, kleti se, zakleti se.¹⁶

Ulica je mirisala *lipom*.

Majka se *sinovima* hvali.

Pohvalio bi se svojim *naočalama*.

Također objekt u instrumentalu ima u starinskom i pučkom jeziku i glagol *brinuti se*¹⁷

Sestro, ne brini se *mnome*.

Institutova gramatika pri opisu objekta u instrumentalu ostaje u okvirima Katičićeve gramatike samo što se razlikuje u opisu pojedinih glagola koji neizravnom objektu u instrumentalu otvaraju mjesto, npr. „neizravnom objektu u instrumentalu otvaraju mjesto neprijelazni i povratni glagoli kojima predmet radnje iskazuje neko svojstvo ili stanje subjekta.“ (Eugenija Barić i autori, 2005.: 441.)

¹⁴ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 121.

¹⁵ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 122.

¹⁶ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 124.

¹⁷ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 125.

Postoje i glagoli koji otvaraju mjesto objektu u akuzativu i neizravnom u instrumentalu. Takvi glagoli jesu ponuditi, nutkati, poslužiti, častiti, počastiti, obradovati, iznanaditi, zamijeniti i sl.

Ponudio me je *pivom*.

Sunce je ispunilo dvorište *sjajem*.

Ukrasila ga je *lampicama*.

„Neki glagoli otvaraju mjestu objektu u dativu i instrumentalu: prijetiti, zavrtjeti, zaokrenuti, nauditi, naškoditi...“ (Eugenija Barić i autori, 2005.: 443.)

Susjed je Ivanu zaokrenuo *vratom*.

Zaprijetio mu je *pištoljem*.

Težak i Babić za objekt u instrumentalu kažu samo da objekt može biti u nekom od kosih padeža pa tako i u instrumentalu te u poglavlju instrumental navode da bez prijedloga može imati ulogu neizravnog objekta.¹⁸

Raguž u svojoj gramatici za objekt u instrumentalu navodi da neizravni objekt može imati i oblik u instrumentalu.

Silić i Pranjković kažu da instrumental daljeg objekta dolazi kao dopuna uz glagole koji zahtijevaju objekt u besprijedložnom instrumentalu.¹⁹

b) prijedložni objekt

Katičić kao ni Institutova gramatika ne spominju prijedložni objekt u instrumentalu. Prijedlozi koji dolaze s instrumentalom u ulozu objekta su s/sa i nad.

Gramatika Težak-Babić navodi samo da instrumental s prijedlogom može dolaziti u ulozu prijedložnog objekta (Brigadir hotimice oduži s *odgovorom*.)

I Raguž je samo u nabranjanju naveo da prijedlozi s/sa i nad mogu imati objektnu ulogu u rečenici.²⁰

„Objekti mogu imati i oblike prijedložno-padežnih izraza. Takvi se objekti nazivaju prijedložnima. Oni također mogu biti u instrumentalu.“ (Silić-Pranjković, 2007.: 303.)

¹⁸Vidi Težak-Babić, 1992., 1992., 1994., 1995., 1996., 2000., 2003., 2004., 2005.: 299.

¹⁹ Vidi Silić-Pranjković, 2005., 2007.: 235.

²⁰ Vidi Raguž, 1997.: 154.

Instrumental kao priložna oznaka

Instrumental može biti svaki rečenični dio osim subjekta pa tako i priložna oznaka. Svaki predikat otvara u rečeničnom ustrojstvu mjesto za izraz kojim se označuju okolnosti pod kojima se zbiva predikatna radnja. Priložna oznaka zalihosno je vezana uz samo postojanje predikata, bez izbira na tko koji je on i kakav.

Instrumental kao priložna oznaka također može biti bez prijedloga i s prijedlogom.

a) instrumental bez prijedloga

Radoslav Katičić kaže da priložna oznaka može biti imenica u instrumentalu i kao takva može značiti sredstvo, odvijanje u prostoru, trajanje u vremenu te može značiti način glagolske radnje.²¹

Pođi *cestom* prema selu.

Šetam osječkom *tvrđavom*.

Nosiš tu majicu već *godinama*.

Ivan uvijek dolazi brzim *koracima*.

Nešto mu ispriča *šapatom*.

U primjerima kada je imenica u instrumentalu priložna oznaka načina često je tautološka i stilski obilježena.²²

Oni se *čudom* čude.

Jablan sniva mrtvim *snom*.

Priložna oznaka u instrumentalu može označivati i vršitelja pasivne radnje koji se u gramatičkoj terminologiji naziva agens.²³

Svi su čameci *burom* razbijeni.

Roditelji su obuzeti *strahom*.

Dubrovnik je opasan *zidinama*.

Institutova gramatika isto opisuje instrumental kao priložnu oznaku kao i Katičić samo što u značenju sredstva oni navode da može biti konkretno (Svi su se zakitili *ružmarinom*.) i apstraktno (On prijanja *duhom*.)

Težak i Babić su u nabranjanju uloga besprijedloznog instrumentala naveli da on može biti priložna oznaka mjesta, priložna oznaka vremena i priložna oznaka načina.²⁴

²¹ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 88.

²² Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 89.

²³ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 89.

Raguž u svojoj gramatici navodi da instrumental bez prijedloga u značenju priložne oznake može značiti sredstvo, prostorno pomicanje, širenje, napredovanje prostorom i vrijeme.²⁵ Vidimo da on čak ne navodi način kao priložno značenje instrumentala.

Uz značenje vremena navodi i napomenu da s imenima dana, zatim imenima za dijelove dana instrumental znači „uvijek kad je..., ali samo u jednini, a instrumental množine (danima, satima, godinama, stoljećima, mjesecima) znači velike količine vremena. Takvi se instrumentali množine u tome značenju ne upotrebljavaju od onih prethodno navedenih (imena dana i dijelova dana).²⁶

Silićev i Pranjkićev opis instrumentala kao priložne oznake se razlikuje od prethodno opisanih gramatika jer uz temeljna značenje instrumentala kao priložne oznake (vrijeme, način, mjesto, pasivni vršitelj radnje) navodi i instrumental podrijetla (ablativni instrumental) i instrumental osnovne osobine.

„Ablativni instrumental označuje ono na osnovi čega se govori o podrijetlu koga ili čega, npr. On je *rodom* Slovenac, Oni su *podrijetlom* s juga, Kurelac je *starinom* Ogulinac, Njezini su *kućom* gostioničari.“ (Silić-Pranjkić, 2007.: 235.)

Instrumental osnovne osobine određuje imenski pojam (obično subjekt) po kakvoj osobini, i to tako da to određenje vezuje za predikat. Danas je takav instrumental rijedak i zastario.²⁷

b) instrumental s prijedlogom

Katičićeva sintaksa kao i ona Institutova gramatika ne daju nikakav opis prijedložnog instrumentala u službi priložne oznake. Za razliku od njih Težak i Babić navode da instrumental s prijedlogom može biti priložna oznaka društva, načina, mjesta, vremena i uzroka.²⁸

Nešto drugačiji opis prijedložnog instrumentala kao priložne oznake, za razliku od Težaka i Babića, nudi Raguž koji pojedinačno navodi prijedloge koji idu s instrumentalom i kaže da uz instrumental dolaze šest prijedloga: s(a), pred(a), za, nad(a), pod(a) i među. Zatim nabraja značenja pojedinih prijedloga s instrumentalom i kaže da prijedlog s/sa s instrumentalom znači društvu, način, sredstvo, vrijeme, prijedlog među s instrumentalom znači mjesto, prijedlog nad s instrumentalom znači mjesto, prijedlog pod s instrumentalom znači mjesto na nižoj razini od čega drugoga, okolnost, prijedlog pred s instrumentalom znači mjesto, vrijeme i uzrok.²⁹

²⁴ Vidi Težak-Babić, 1992., 1992., 1994., 1995., 1996., 2000., 2003., 2004., 2005.: 300.

²⁵ Vidi Raguž, 1997.: 152.

²⁶ Vidi Raguž, 1997.: 153.

²⁷ Vidi Silić-Pranjkić, 2005., 2007.: 235.

²⁸ Vidi Težak-Babić, 1992., 1992., 1994., 1995., 1996., 2000., 2003., 2004., 2005.: 300.

²⁹ Vidi Raguž, 1997.: 153.

Najopsežniji opis instrumentala s prijedlozima kao priložne oznake nudi gramatika Silića i Pranjkovića.

Instrumental s prijedlogom s/sa

Oni kažu da je ovom prijedlogu svojstveno jedno od dvaju glavnih značenja instrumentala, a to je značenje društva pa instrumental s ovim prijedlogom označuje priložnu oznaku društva.³⁰

Druži se samo *s prijateljima*.

Stalno se svađa *s mamom*.

Nešto drukčije socijativno značenje imamo onda kad predmet označen instrumentalom služi kao sredstvo za obavljanje nekakve radnje. Tada se s primarnim značenjem, značenjem društva, udružuje i značenje sredstva:

Prišao im je *s bokalom* vode.

Djed hoda *sa štapom*.

Ako umjesto instrumentala s prijedlogom dolaze nesklonjive riječi, obično prilozi i brojevi, takav instrumental ima značenje sredstva.³¹

Sada ured radi *s nekoliko računala*.

Obično piše *s dvije različite olovke*.

Instrumental s ovim prijedlogom često izriče i način vršenja glagolske radnje:

Dočekali smo ih *s ljubavlju*.

Odbio nas je *s prezirom*.

„Takvim se instrumentalom može označivati i vrijeme, i to poseban tip vremenskog značenja, kojemu je svojstvena i nijansa socijativnosti, bliska istodobnosti.“ (Silić-Pranjković, 2007.: 236.)

S prvim jesenskim danima došle su i prve kiše.

S godinama je postajao sve mudriji.

Instrumental s prijedlozima pred(a) i za

Prijedlog pred(a) s instrumentalom označuje da se predmet nalazi ili da se događaj odvija s prednje strane drugoga predmeta i tada govorimo o priložnoj oznaci mjesta, npr.³²

Sreli su se *pred školom*.

Netko je bio *pred vratima*.

Ukazala mi se *pred očima*.

Priložnu oznaku vremena takav instrumental označuje kad se ono što je ispred predmeta (u pravilu osobe) odnosi na nešto što će se tek dogoditi:

³⁰ Vidi Silić-Pranjković, 2005., 2007.: 236.

³¹ Isto.

³² Vidi Silić-Pranjković, 2005., 2007.: 237.

Pred njom je lijepa budućnost.

Velika su uzbuđenja *pred njima*.

Druga nijansa koja se javlja uz prostorno značenje jest nijansa nazočnosti koje obično neutralizira:³³

To si *pred svima* rekao.

Bilo joj je neugodno *pred roditeljima*.

Nekad se to značenje uopćava pa se prijedlog približava značenju općednosnih prijedložnih sredstava poput s obzirom na i u odnosu na, npr.³⁴

Svi su jednaki *pred Bogom*.

Takav instrumental je i priložna oznaka pogodbe u rijetkim slučajevima. Tada u pravilu pretpostavlja kretanje ili neku drugu aktivnost:

Bježe *pred neprijateljem*.

Skriva se *pred zakonom*.

Osnovna uloga instrumentala s prijedlogom za je priložna oznaka mjesta i tad označava da se nešto nalazi ili događa sa stražnje strane predmeta ili neposredno uz njega:

Razgovaraju *za školom*.

Zatvorite vrata *za sobom*.

Treba biti oprezan *za upravljačem*.

„Uz glagole kretanja ili glagole koji označuju usmjerenost prema cilju, odnosno kakvu težnju, instrumental s tim prijedlogom označuje predmet prema kojemu se drugi predmet kreće ili prema kojemu je usmjereno kakvo nastojanje ili težnja i sl.“ (Silić-Pranjaković, 2007.: 237.)

Otišli su *za kruhom*.

Opasno je trčati *za automobilom*.

Tada sam odmah krenio *za njom*.

Iz tog značenja se može razviti i uzročno značenje pa instrumental s tim prijedlogom može biti i priložna oznaka uzroka:

Još i danas tuguje *za njim*.

Danas su mladi ljudi *za mobitelima*.

Instrumental s prijedlogom za u priložnoj ulozi može označavati i vrijeme. To može biti istodobnost u kojoj je riječ o događajima koji pretpostavljaju prisutnost više osoba na istom prostoru:

³³ Vidi Silić-Pranjaković, 2005., 2007.: 237.

³⁴ Isto.

Za misom se ne razgovara.

Dogodilo se to *za doručkom*.

Može biti riječ i o poslijevremenosti kad instrumental dolazi u ustaljenim izrazima u kojima se često ponavlja imenica kojom se označava nekakav događaj, npr.

Padalo je dan *za danom*.

Gubio je godinu *za godinom*.

U takvim konstrukcijama ne mora biti riječ samo o vremenu, nego može biti riječ i o prostoru, izmjeni događaja.³⁵

Pili smo kavu *za kavom*.

Mirno smo išli jedni *za drugima*.

Instrumental s prijedlozima nad(a) i pod(a)

Instrumentalom s ovim prijedlozima označuje se priložna oznaka mjesta. Instrumental s prijedlogom nad(a) označuje da se predmet nalazi ili da se događaj odvija na razini višoj od one na kojoj se nalazi predmet označen imenicom u instrumentalu.

Ostao je bez krova *nad glavom*.

Nad njima je nebo bilo crno.

Očekivano je da se takav instrumental često rabi u izrazima s ponovljenom imenicom budući da se instrumentalom s ovim prijedlogom označuje da se predmet nalazi na mjestu višem od drugog predmeta.

Kažu da je majstor *nad majstorima*.

Prijedlog pod(a) suprotan je prijedlogu nad(a). Instrumental s tim prijedlogom označuje predmet koji se nalazi na nižoj razini od drugog predmeta:

Spavali su *pod mostom*.

Podrum je *pod kućom*.

„Kad se u instrumentalu nađu apstraktne imenice onda one obično označuju nešto što obuhvaća kakav predmet, nešto što upravlja ili ima neku vrsti vlasti.“ (Silić-Pranjaković, 2007.: 238.)

Taj igrač je *pod ugovorom*.

Dobro se osjećamo *pod njegovim zapovjedništvom*.

U takvim se konstrukcijama javlja i načinska nijansa, npr.

Vlada stalno radi *pod pritiskom*.

³⁵ Vidi Silić-Pranjaković, 2005., 2007.: 238.

Instrumental s prijedlogom među

Instrumental s tim prijedlogom ima osnovnu ulogu priložne oznake mjesta i prema Siliću i Pranjkoviću označuje predmet u mirovanju koji je okružen dva ili većim brojem drugih predmeta.³⁶ Tada je instrumental u množini:

Skripta je *među knjigama*.

Među nama je sve gotovo.

Navedena množina može biti i nebrojiva:

Uvijek je *među gospodom*.

Nema zraka ni *među cvijećem*.

Instrumental s prijedlogom među ima i ablativno značenje, ali je ono vrlo rijetko i tada je instrumental zamjenjiv prijedlogom od i genitivom³⁷, npr.

Među sportašicama najljepše su Hrvatice.

Instrumental kao atribut

Atribut je rečenični dio kojem mjesto u rečenici otvara imenica, a nastaje iz dviju rečenica atributnom preoblikom. Atribut može biti pridjev, zamjenica, broj, i imenica koja može biti u instrumentalu, što nas ovdje najviše zanima. Od pet suvremenih gramatika Težak-Babić i gramatika Dragutina Raguža navode atributnu ulogu instrumentala s prijedlogom i bez prijedloga.

Povrće najbolje uspijeva u područjima s blagom *klimom*.

Pojeo je čokoladu s *okusom* badema.

Promet se razvio *željeznicom*.

Često se instrumental s prijedlogom nalazi u atributnoj službi u kojoj označuje kakvoću nekog predmeta, zbog čega se i naziva kvalitativnim instrumentalom:

Prodao je stolac s *naslonom*.

Dao mi je čaj s *limunom*.

Govorila je promuklim *glasom*.

Jeo sam jaja sa *šunkom*.

Traži se igrač s dugim *rukama*.

³⁶ Vidi Silić-Pranjković (2007:239)

³⁷ Isto.

Sintaktički obvezni atributi su oni čijim izostavljenjem rečenica postaje gramatički nevaljana što znači da njezino gramatičkom ustrojstvo postaje i značenjski i gramatički, ali i normativno neovjereno pa tako nije ovjereno reći traži se igrač s rukama ili govorila je glasom.

Imenice i pridjevi koji se uvrštavaju u rečenično ustrojstvo otvaraju nekad i sami mjesto za druge imenice koje se preko njih uklapaju u to isto ustrojstvo. Takve imenice koje se dodaju pojedinim rečeničnim dijelovima jer oni bez njih nisu potpuni zovu se njihove dopune.

„Dopuna pripada rečeničnom dijelu koji mu je otvorio mjesto u rečeničnom ustrojstvu pa se može smatrati sastavnicom tog dijela.“ (Katičić, 2002.: 138.)

Rečenični se dio sastoji od osnovne riječi i njezinih dopuna. Dopuna u instrumentalu stoji i uz imenice koje u svom značenju sadrže značenje glagola s objektom u instrumentalu ili su čak izvedene od njih:

Ta pasja gesta *nogom*.

Poduzmite sve mjere za opskrbu *vodom*.

Neke se imenice i pridjevi dopunjuju instrumentalom koje sklonjive riječi. Takve su imenice bogataš i siromah, a pridjevi su zadovoljan, bogat, siromašan, izobilan.³⁸

Bogataš stokom oskudijeva u kući.

Siromah duhom ostaje staložen.

Zadovoljan sam *onim* što imam.

Petar je bio *bogat stokom*.

³⁸ Vidi Katičić, 1986., 1991., 2002.: 139.

Zaključak

Najopsežniji opis instrumentala kao rečeničnog dijela nudi Katičićeva sintaksa. U njoj se detaljno opisuje objekt u instrumentalu kao i dio imenskog predikata kada dolazi s instrumentalom i svaka rečenična uloga instrumentala osim atributa potkrijepljena je mnoštvom primjera. U Institutovoj gramatici instrumental je slično opisan kao i kod Katičići gdje se uloga instrumentala pojavljuje u određenim poglavljima kako to već slijedi (npr. u poglavlju priložna oznaka navodi se da ona može biti i imenica u instrumentalu i zatim se navode osnovna značenja te imenice u instrumentalu). Instrumental je sažetije opisan u Praktičnoj hrvatskoj gramatici i Gramatici Težak-Babić gdje su uz instrumental ukratko nabrojana samo njegova temeljna značenja. U Gramatici hrvatskog jezika Silića i Pranjkovića instrumental je opisan nešto drugačije nego u prve dvije navedene gramatike. U njoj su redom navedeni padeži pa tako i instrumental i onda se navode temeljna značenja instrumentala bez prijedloga i s prijedlogom. Također se u pojedinim rečeničnim dijelovima spominje i instrumentalna uloga s primjerima.

Literatura

Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 2005. *Hrvatska gramatika*, Zagreb, Školska knjiga

Ham, Sanda, 2006. *Povijest hrvatskih gramatika*, Nakladni zavod Globus

Katičić, Radoslav, 2002. *Sintaksa hrvatskog književnog jezika*, Zagreb, Nakladni zavod Globus

Raguž, Dragutin, 1997. *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb, Medicinska naklada

Silić, Josip; Pranjković, Ivo, 2007. *Gramatika hrvatskog jezika*, Zagreb, Školska knjiga

Težak, Stjepko; Babić, Stjepan, 2009. *Gramatika hrvatskog jezika*, Zagreb, Školska knjiga